

4. Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF/print>.

5. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008 № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/print>.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України* від 29.06.2001. 2001. № 25, Ст. 131.

7. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України* від 12.05.2000. 2000. № 19, Ст. 143.

Валентина МІРОШНІЧЕНКО
начальник кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький, Україна),
доктор педагогічних наук, професор

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПРАВІ

У сучасному розумінні справедливість характеризує співвідношення кількох явищ щодо розподілу добра і зла між людьми. Первинне ж розуміння справедливості полягало у зрівняльному дотриманні норм звичаєвого права. За порушення колективних вимог застосовувалася родова помста, яка базувалася на принципі таліону (лат. *Lex talions* – рівна міра покарання, рівнозначна відплата): «око за око, зуб за зуб».

Так, правитель Стародавнього Вавилону цар Хаммурапі склав збірник законів. Спочатку вони були записані на глиняних табличках, а пізніше – висічені на чорному базальтовому стовпі. У Законах Хаммурапі вказує «що бог сонця та справедливості явився йому увісні та розпорядився, щоб той встановив у країні право та справедливість, деталізував, як зробити це, і подарував йому свої закони... Мета видання законника Хаммурапі пояснювалася його автором так: щоб сильний не гнобив слабшого, щоб виявити справедливість до сироти та вдови, щоб чинити суд у країні, щоб до пригнобленого виявити справедливість. Щоправда, ці закони не є вже такі й справедливі» [1, с. 28].

У часи Античності Аристотель вперше на теоретичному рівні здійснив поділ справедливості на зрівняльну та пропорційну.

Рисами зрівняльної справедливості є такі:
– релігійна рівність всіх людей;

- економічна рівність можливостей рівність громадянських прав і свобод;
- етнонаціональна рівність;
- рівноправність культур;
- рівноправність держав – суб'єктів міжнародного права

Варто зазначити, формальний характер справедливості як рівності.

Соціальні ідеї, побудовані на принципі тотальної рівності, на практиці завжди були утопічними і зазнавали краху. Зокрема, щодо розподілу матеріальних благ, то в будь-який історичний період малоімовірним видається застосування тут зрівняльного принципу.

У такій пам'ятці німецького феодального права першої половини XIII ст., як «Саксонське зерцало» йшлося «про неухильне дотримання як втілення справедливості у взаєминах людей. Пропонувався такий варіант захисту справедливості, як право на опір, збройна боротьба проти монарха, феодала, посадових осіб, які не виконують своїх обов'язків. Справедливість забезпечувалася за допомогою чітко визначеного нормування феодальних повинностей» [1, с. 240].

В епоху абсолютизму в феодальній Англії набуває значення прецедент. А з середини XIV ст. канцлер за дорученням короля починає розглядати скарги на рішення Вестмінстерських судів. Такий суд канцлера називали «судом справедливості», рішення його також мали значення прецеденту.

Варто нагадати, що свого часу видатний мислитель Григорій Сковорода висловив діалектичну думку про «нерівність рівності». Сьогодні цей принцип «нерівної рівності» набув сучасного трактування в концепціях неолібералізму, неоконсерватизму і соціал-демократизму. В європейських країнах, де при владі перебувають соціал-демократичні партії, проводиться політика солідарності в галузі заробітної праці за принципом «рівна оплата за рівну працю». Зменшення розриву у прибутках різних людей до мінімуму скероване на підтримання соціального миру і стабільності і усуває небезпечну невідповідність між мораллю і економікою.

Однією із світоглядних ідей Т.Шевченка була ідея «віри у справедливого Бога. В його творах чітко проводиться розрізняння того Бога, що малюють у церквах та ім'ям якого чиниться насильство, та справжнього Бога, як гаранта здійснення вищої справедливості» [2, с. 242].

Етичні вимоги справедливості не були б дієвими, якби вони не знаходили відгуку і конкретної підтримки з боку громадської думки, не ставали б орієнтирами в процесі планування і не впливали б на прийняття політичних рішень. Отже, доходимо висновку, що етичний зміст категорії справедливості досить тісно пов'язаний з економічними, політичними, правовими питаннями. Відтак, моральна справедливість є відображенням відповідності:

- між практичною роллю соціальних верств в житті суспільства та їх соціальним статусом;
- між правами і обов'язками;

- між вчинком і відплатою;
- між працею і винагородою;
- між злочином і покаранням;
- між заслугами і суспільним визнанням;

Невідповідність у цих співвідношеннях оцінюється як несправедливість, що приводить до дисгармонії індивідуальних і суспільних інтересів дестабілізації системи соціальних зв'язків.

Отже, тлумачення справедливості в праві трансформувалося з розвитком суспільства та держави, і закономірно слугувало відображенням особливостей свого часу.

1. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Львів : «Новий Світ-2000», 2005. 480 с.

2. Петрушенко В. Л. Філософія 6 курс лекцій. Львів : «Новий Світ-2000», 2011. 504 с.

Михайло МУРАШКІН

професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор філософських наук, професор

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ

Верховенство права не враховує того положення, що хтось може бути вище вже встановленого права. Потрібна згода всіх на зміни в законодавстві. Якщо є припущення, що хтось з правителів, або хтось з законодавців втілює в життя те, що поза прийнятими законами, то таке припущення руйнує саме верховенство права. Але й саме це право повинно бути якісного характеру.

Якісний характер права дає те, що враховуються в повній мірі загальнолюдські цінності. Тоді сам законодавець або правитель ніяк не може бути вище закону. Тоді верховенство права спрацьовує. Тоді жодна людина не може бути вище права.

Загальнолюдські цінності і їх втілення в життя – це основа, за якою будується життя людей взагалі. Ці цінності напрацьовані в культурі людства упродовж віків. Вони представлені як знання в таких наукових дисциплінах, як: філософія, філософія права, етика, естетика. Громадяни і законодавці повинні бути ознайомленими з цими знаннями. Громадяни надають своїх представників до влади. Законодавці пишуть закони, за якими живуть громадяни. І тут працює взаємний зв'язок, за яким повинно існувати право